

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

Շուրջ երեսուն տարեկան էր Յիսուս, երբ սկսաւ իր հրապարակային գործունէութիւնը: Չենք գիտեր թէ մինչև այդ տարիքը՝ ինչպէս անցաւ իր կեանքը: Կանոնական Աւետարանները բոլորովին լուռ կը մնան այդ մասին: Միայն Դուկաս է որ կ'աւանդէ երկու թանկագին տեղեկութիւններ այդ շրջանին վերաբերմամբ, ակնարկելով նախ իր ընտանեկան մթնոլորտին մէջ ունեցած շնորհալի կենցաղին, յետոյ պատմելով երեսնադէմ ճամբորդութիւնը, տասն երկու տարեկան եղած ատեն (Բ. 40-51):

Հրեաները սովորութիւն ունէին, որքան որ կրնային, ներկայ գտնուիլ տաւոյն ամէնէն հանդիսաւոր կրօնական տօներէն մէկին: Զատիկը, մեծագոյնն ու ամէնէն կարևորը անոնցմէ, ամէնէն շատ ժողովուրդ կը քաշէր զէպի երեսնադէմ: Պաղեստինի բոլոր կողմերէն, մինչև ծայրագլուսներէն, կ'երթային դունդազունդ, բազմամբոխ կարաւաններով: Երկար եւ դժուարին ճամբուն խոնջէնքն ու տաղտուկը կ'ամփոքէին սրտայոյզ սաղմոսները (ՃԻԱ. և հետև.), զորս կ'երգէին խանդավառ բարեպաշտութեամբ և հեռանկարովը Տաճարին մեծփայլութեանց, որոնց տօնփիւնովը կ'ոգեւորուէին սիրտերը, որքան աւելի մօտենային մայրաքաղաքին:

Ծնողքները իրենց հետ կը տանէին իրենց զաւակները, երբ անոնք պատանութեան հասակն էին թեւակոխած, այսինքն երբ տասներկուամեայ էին արդէն: Յովսէփ և Մարիամ չթերացան Յիսուսի հանդէպ ունեցած իրենց պարտականութեան մէջ. — Ինչ հրճուանք կը լիցնէր անոր հոգին, երբ կ'անցնէր իր հայրենիքին մինչև այն ատեն իրեն անձանթ զննած յաղ հովիտներէն և գաւտերէն, ու ներկայ կը գտնուէր պատկառելի այն արարողութեանց, որոնք աստուածային ճշմարտութեան ազդումը և երկրի վրայ ու երկնքի մէջ թագաւորող գերագոյն էակին փառքի խորհուրդը կը լուսաւորէին իր մէջ:

Տօնին եօթը օրերը անցնելէն վերջը, Յովսէփ և Մարիամ, բազմութեան հետ ճամբայ ելեր էին, իրենց քաղաքը նողարէթ

դառնալու համար: Կարաւանները խիստ կանոններու սեղմութեան չունէին ճամբորդութեան ատեն. չափահասները միասին կը քալէին, ու պղտիկները կը խմբուէին անոնց շուրջը, երբեմն բաւական ատեն հետու մնալով նոյն խօսքի իրենց ծնողքներէն: Յովսէփ և Մարիամ, իրենց զաւակին բարեբոյս բնաւորութեան մասին վստահ, անով չէին մտահոգուեր ի սկզբան, երբ իրենց հետ չէր ան. բայց առաջին իրկուներ, առաջին մեծ հանգրուանին մէջ երբ անկողնկաժ չէր իրենց մօտ, վրդովուած, ելեր էին զայն փնտռել ամբողջ կարաւաններուն մէջ, և, յուսահատ՝ զայն գտնելէ, հարկադրուել էին վերադառնալ երեսնադէմ, ու երեք օրուան խուզարկութենէ մը ետքը, հանդիպել էին անոր՝ Տաճարին մէջ:

Արբավայրին արեւելեան կողմը ժողովատեղի մը կամ սինակոկ մը կար, ուր կը հաւաքուէին ռաբբիները՝ պաշտամունքէն ետքը, Սուրբ Դիքք բացատրելու, եւ ընտանեկան խօսակցութեան շրջանակի մը մէջ, կրօնական և բարոյական և ընկերական հարցերու շուրջ կարծեաց փոխանակութիւններ կատարելու համար հրապարակաւ: Այդ հաւաքումներէն մէկին մէջ էր որ գտաւ ծնողքը իր զաւակը, մտադրաւուած՝ հրահանգիչ խօսակցութիւններէն, առանց բնաւ խորհելու կարծես թէ իրմով մտահոգութիւններ կրնային ըլլալ անդին, և իր հարցումներով և պատասխաններով զարմացնելով Ս. Դիքքի ներհմուտ վարդապետներուն հոյը:

Երբ Մարիամ, ծածկելու համար կարծես խռովքը՝ զոր ունեցեր էր իր զաւակին համար, թեթեւ յանդիմանութիւն մը կ'ուղղէ անոր, պատանին անոր կը պատասխանէ խորհրդաւոր բառերով, որոնց մէջ իր կոչումին զգացումն ու գիտակցութիւնն է որ կ'ըսէ սիրաւ: «Ինչո՞ւ կը փնտռէք զիս. չէի՞ք գիտեր միթէ որ իմ հօրս տունը միայն պէտք է ըլլայի»:

Իր առաջին տարիներէն՝ իր հոգին, կրօնական տպաւորութիւններու համար զգայուն, Աստուծոյ հետ յարաբերութեան ճամբան է որ կը փնտռէ ինքն իր մէջ. վասնզի մեղքին ապականիչ ազդեցութենէն զերծ իր բնութիւնը որեւէ ուրիշէ մը աւելի զինքը ընդունակ ըրած էր այդ բանին: Երեսնադէմի ճամբորդութիւնը աւելի

պայծառացուցած էր իր մէջ այդ հոգեկոծակը, նոր հորիզոններ բանալով անոր առջև, և Աստուծոյ զգացումը, սէրը և ծառայութեան իղծը կենդանացնելով անոր խղճին մէջ. այնպէս որ երբ մայրը «հայրդ և ես...», կ'ըսէ, յանկարծ իր մտածումին մէջ կը յառնէ կարծես պատկերը այն միւս Հօրը, բուն Հօրը, որո՞ւն կը պարտինքը ամէն հնազանդութիւն: «Ի տան Հօր իմոյ...» այս խօսքը առաջին փթթումն է Յիսուսի մէջ իր աստուածային գիտակցութեան:

Ամէն կենդանի էակի կենսաբանական աճում կը կատարուի գործակցութեամբ երկու ազդեցութեանց, իր շրջավայրին և իր ներքին ոյժին: Ասոնցմէ առաջինը անսահման արժէք մը ունի անշուշտ, և սակայն միակ ազդակը չէ ան: Հոգն ու ջուրը, որոնք կը սնուցանեն տունկը, չեն ստեղծեր զայն, իրենք արտաքին պայմաններ են լոկ: Ու կենսական կորովը այնքան աւելի ներհօր ուժգնութեամբ մը կը յայտնուի որքան աւելի վեր կ'եննք անգիտակից գործարանաւորութեանց գիծէն. զօրութեան բարձրածայրին վրայ է անիկա՝ անձնաւոր էակին մէջ, հեռաւար շատ աւելի կատարելութեամբ անշուշտ մարդու մը մէջ՝ որ քրիստոնէութեան նման կրօնքի մը հիմնադիրն ըլլալու սահմանուած էր: Ասոր համար է որ քննադատները, որոնք Յիսուսի նկարագրին մէջ բաղկացուցիչ պատճառներու արտադրոյթ միայն կ'ուզեն տեսնել, չեն կրցած ապացուցել իրենց այդ հաստատումը: Անոնք խօսած են, այդ առթիւ, Յեսսենեաններու՝ Փարիսեցիներու՝ աղեքսանդրիական փիլիսոփայութեան, նոյն իսկ արեւելեան ազդերու իմաստութեանց մասին. բայց անկարող եղած են անոնցմէ որ և է մէկին ազդեցութիւնը բացորոշապէս հաստատել անոր վրայ: Յեսսենականներու ճգնական խտականցութիւնը որ և է աղերս չունի Յիսուսի ապրած և քարոզած կենցաղին հետ. Փարիսեցիները ի հակառակէն միայն կ'ընային ազդել, ինչպէս կը ցուցնէ նոր կտակարանը. աղեքսանդրիական փիլիսոփայութեան ազդեցութեան շրջանակը հասու էր Յիսուսի ողորտէն, իսկ արեւելեան իմաստութեանց վերաբերմամբ ըստածները ծիծաղելի տարօրինակութիւններ միայն կ'ընան ներկայացնել:

Ի՞նչ ուսման հետեւեցաւ Յիսուս: Յայտնի է թէ այդ միջոցին նախակրթութեան բաւական արժէք կը տրուէր Պաղեստինի մէջ. սինակոկներու կից կային զպրատուններ, որոնց մէջ տղաքներ կարգաւ կը սովորէին իրենց վեց կամ եօթը տարեկան հասակէն: Տասներկու տարեկանին, պատանին «օրէնքի որդի» կը նկատուէր և աւելի լրացեալ կրօնական կրթութիւն մը կը ստանար: Պէտք չէ տակաւին մոռնալ ազդեցութիւնը, զոր շարթէ շարթ անոր վրայ կ'ունենային անշուշտ շարթ օր տրուած աստուածաշնչական բացատրութիւնները: Կարելի է խորհիլ թէ Յիսուս շրջապատուած էր զարգացումի այս զանազան միջոցներէն: Բայց որոշ է թէ անիկա երեք չէ հետեւած բարձրագոյն դասընթացքի: Զարմանքը, զոր ամբոխը ցոյց կուտայ՝ լսելով թէ հիւսն Յովսէփի որդին օրէնք կը մեկնէ (Մարկ. 2. 3, Մատթ. է. 28, 29, ԺԳ. 54, 55, Յովհ. է. 15), բաւական է հասկնելու համար թէ Յիսուս անհաղորդ մնացած է բարձր դասընթացքներու ուսուցումներուն: Այս կամ այն կերպով, սակայն, անիկա սովորեցաւ կարգաւ, ինչ որ կը բաւէր ինքնին Ս. Գիրքի ուսման համար: Փրկչին կեանքին ու կրթութեան միակ միջավայրը ընտանիքը եղաւ: Մովսիսական օրէնքը պարտք կը գնէր խորայնացի ծնողներուն վրայ՝ Ամենակալին պատուիրանները սովորեցնել իրենց զաւակներուն: Յովսէփի և Մարիամի բարեպաշտութիւնը գիտէր անշուշտ սիրտ զնել այս գոտերուն մէջ, որոնք այնքան յարմար էին աւելի զօրացնելու Յիսուսի հոգեոյն կրօնական տենչանքները: Յետոյ, պէտք է ի նկատի ունենալ նազարէթի բացառիկ դրութիւնը. իր հեռաւորութիւնը բաւական գերմ կը պահէր զայն Հրէաստանի ցամաք ձևապաշտութիւններէն. իսկ միւս կողմանէ իր ժողովուրդը նուազ մոլեռանդ էր, առ հասարակ շփումի մէջ ըլլալով հեթանոսներու հետ: Հրապոյրներով լիքն էր անոր բնական տեսարանը, որ այսօր իսկ, դարաւոր աւերումներէ հետքն ալ անքան ծիծաղկոտ, սէր ու հիացում կ'առնէ այցելուներուն: Շրջապատուած ըլլալով բլուրներու գոտիէ մը, ստոյգ է թէ նազարէթ սեղմ հորիզոն մը միայն ունի. բայց բարձունքներէն՝ որոնք կ'երևին ա-

ւանին վրայ, նայուածքը կը գրկէր հա-
րաւէն Սամարիոյ լեռները և հիւսիսէն «Հե-
թանոսաց Դավիթիւն», մինչդեռ կապոյտ
չերտը որ կը զծագրուէր արևմտակողմը,
ակամայ խորհիլ կուտար «հեռաւոր կղզի-
ներ»ուն, որոնց ազատագրումին ակնար-
կած էին մարգարէները (Նսայի ԽԲ. 4,
ԽԹ. 1): Բնական չէ՞ միթէ խորհիլ թէ
այսպիսի տեսարան մը, լայն և երկիւղած
սիրտէ մը զգացուած, Յիսուսի մէջ պէտք
է զօրացուցած ըլլար իր տիեզերական փրկ-
կագործութեան պաշտօնին զգացումը:

Բայց եթէ կը տեսնէր իր մէջ միշտ
աւելի մեծնալը Աստուծոյ ընտրուած ը-
լալու համոզումին, բնութենէն աւելի էա-
կան և կարեւոր ազդակ մը ունէր իր զար-
գացումին. Ս. Գրքին անհատական ըն-
թերցումը, խոկում, ներքին պայքարներ
և աղօթք: Ամէն խորայնացի ընտանիք,
որ քիչ շատ դիւր կ'իյնայ մը կը վայելէր,
կը փափաքէր ունենալ Ս. Գրքի մաս մը,
եթէ ոչ ամբողջը: Աւետարանական պատ-
մութիւնը մեզի կը ցոյցնէ թէ Յիսուս որ-
քան սնած էր Աստուծածաշունչով, այնքան
հրաշալի կերպով կարենալու համար մէջ-
բերումներ ընել Ս. Գրքի բազմազան պա-
րունակութենէն: Օրէնքին անունով է որ
կը մաքտի անիկա փորձիչներուն ա-
ւանդութիւններուն դէմ, որոնցմով այն-
քան ծանրաբեռնած էին անոնք զայն
(Մատթ. ԺԲ. 1-5). անոնցմէ կը հանէ
այնպիսի չնախատեսուած նշանակութիւն-
ներ, որոնք կը զօրմացնեն իր ունկնդիր-
ները (Ղուկ. Ի. 35-37): Արդ, Ս. Գրքի
ուշագիր ընթերցումով է որ անիկա այն-
քան ներքին յարաբերութեան մէջ կը մըտ-
նէր աստուածային այդ պատգամներուն
բովանդակութեան հետ: «Եկի, կ'ըսէ, լը-
նուլ զօրնս եւ զմարգարէս» (Մատթ. Ե.
17). «Քննեցէք զգիրս, զի դուք համարիք
նոքօք ունել զկեանս յաւիտեանականս. եւ
նոքին խկ են որ վկայեն վասն իմ» (Յովհ.
Ե. 39). «Եթէ հաւատացէք զուրք Մովսի-
սի, հաւատացէք արդեօք և ինձ, զի նա
վասն իմ խկ զբնաց» (Յովհ. Ե. 46): Որ-
քան աւելի կը յառաջանար ճշմարտու-
թեան ըմբռնումին մէջ, այնքան աւելի
կը զգար թէ Աստուծոյ զրկուած ազատա-
րարն էր ինքը՝ իրականացնելու համար աշ-
խարհի փրկութիւնը, իր կոչումին ներքին

հաստատումը կը գտնէր ներքին այն ոգո-
ւումներուն մէջ, որոնք անբաժան են որեւէ
հոգեւոր կատարելագործումէ: Այսպէս հե-
տզեւեց կը զարգանար ոչ թէ չարէն դէ-
պի բարին՝ այլ բնածին անմեղութենէն
դէպի կամաւոր սրբութիւնը, բացառիկ
էական էր ան՝ որուն վրայ հանգչեր էր Աս-
տուծոյ նայուածքը՝ անխառն գոհունակու-
թեամբ մը, վասնզի մեղքի ոչ մէկ ստուեր
չէր արատեր անոր կեանքը, ո՛չ ալ թա-
ռամեցուցեր անոր սրտին ամբոճութիւնը:

Եւ սակայն, պէտք է ընդունիլ, եթէ
այս զանազան տարրերը կրնան կազմած
ըլլալ, իրենք չեն սակայն որ ստեղծած են
մարդկութեան փրկիչը, որուն ինքնատե-
պութիւնը կը կայանայ հրաշալի հաւասա-
րակշիւութեան մը մէջ յատկութիւններու,
որոնք ուշիւնորու վրայ յաճախ իրարու
դէմ կ'իյնան, բայց հոս կը միանան իրա-
բու հետ, ամէն մէկը հասած ըլլալով իր
ոյժի բարձրագոյն աստիճանին:

Ինչ որ ամէնէն առաջ աչքի կը զարնէ
ճշմարտապէս միակ այս մարդուն վրայ,
համակերպողացումի հազուադէպ զօրու-
թիւն մըն է՝ միացած ամենաթափանցող
գննութեան կարողութեան մը: Յիսուս չի
զեղանիր զինքը շրջապատող ազդեցու-
թիւններով. ոչ միայն անոնց չ'ենթարկուիր
անտարբերութեամբ կամ թուլութեամբ,
այլ ընդհակառակն կ'իշխէ անոնց վրայ, իր
ուշածին պէս կերպաւորելու համար զա-
նոնք: Ամէն ինչ, որուն ինք կը հպի, կ'ո-
գեորուի իրմով: Կեանքի մշտաճանաչ
վառարան մըն է ինքը: Արդ, այս վառ
միտքը որ այսպէս կուտայ անդադրում,
նոյնքան ատակ է նաեւ ընդունելու: Լայ-
նօրէն բաց, ամէն վայրկեան արթուն զը-
ւարթուն, երբեք չի փախցնէր խուսափուկ
երանգները իրերուն, զոր կը դիտէ որքան
աշխոյժով՝ նոյնքան նաեւ խորութեամբ եւ
ճշգրտութեամբ: Դաշտերու շուշանին փայլը,
օդի թռչուններուն անհոգ միամտութիւնը,
մայրական սէրը հաւուն՝ որ ձագերը կը
ժողովէ, տղաքներուն խաղը, հարսնիքի
խմբումները, իշխանազուններու հանդէս-
ները, գործաւորին խոնջէնքը. այս ամէ-
նէն օգուտ կը քաղէ պատկերազարդելու
համար Աւետարանի ճշմարտութիւնը: Յի-
սուսի հոգին հայելի մըն է կարծես, որուն
մէջ կը ցոլանայ առարկաներուն բազմա-

դանութիւնը, ու ինքը երբեք չի կորսնցնէր իր ինքնութիւնը տպաւորութիւններու այդ յարափոփոխ ալիքին մէջ, որուն գլխէ տիրել:

Այս առաջին հակադրութեան վրայ ուրիշներ ալ կ'աւելնան: Զոր օրինակ, առնացի կորովը՝ անոյժ գործվին միացած: Հրաբորբոք ըլլալու չափ խիստ՝ երբ կը ձաղկէ ժողովուրդի պետերուն կեղծաւորութիւնը, Յիսուս լի է քաղցրութեամբ և զգուանքով՝ ընկճածներուն և տկարներուն հանդէպ: Հրաշալիօրէն վճիռ և լուսափայլ իմացականութիւնն է, — որ կը յայտնուի իր դիտողութիւններուն, պատրաստարան պատասխաններուն և խօսքներուն զրական գեղեցիկութեանը մէջ, — ու միւս կողմէ հայեցողական կեանքը, իր ամէնէն բարձր ու ներոյժ ձևին մէջ: Անկուսացումին սէրն է՝ հրապառ գործունէութեան միացած: Գերիի խոնարհութիւն՝ հոգիի արքայական և վեհ բարձրութեան մը մէջ:

Բասզալ ըսած է թէ մարդ իր մեծութիւնը պէտք է ցուցնէ ոչ թէ երկու ծայրերէն մէկին վրայ կենալով՝ այլ լիցնելով երկուքին ամբողջ միջոցը. խորունկ խօսք, որ տառապէս կը պատշաճի Յիսուս Քրիստոսի, և անոր կեանքի պատմութեան առաջագրած մէկէ աւելի խնդիրներուն բանալին կուտայ մեզի: Թէ և աշխարհի փրկիչը ունեցած էր իր նկարագիրը և անհատականութիւնը, առանց որ և է տոնին և հետեակ գիծի, բայց ոչ ոք անոր վրայ կըրցած է մատնանշել սահմանաւորուած դիմագծութիւն մը. որովհետեւ անոր անձին վրայ ներդաշնաւորած են ներհակ գիծերը. բան մը որ չի պատահիր հասարակ հոյեւրուն մէջ: Աւետարաններուն Քրիստոսը վերացում մը չէ, այո, բայց ոչ ալ մարդկային ընտանիքի տնկատար անդամ մը: Ընդհակառակն ամէնուն աչքին առջև անիկա կը յառաջանայ իբրեւ Որդի Մարդոյ, առլցուած առնական ոյժով և իր մէջ կեդրոնացնելով ամէն ինչ որ կայ մարդկութեան մէջ բարի և արդար: Ու նոյն իսկ իր Որդւոյ Մարդոյ յատկութեամբն է որ ընդունակ է անիկա յայտնելու զԱստուած, քանի որ մարդը, Աստուծոյ սերած (Գործք ԺԷ. 28, 29), ատով նոյն իսկ տաճարն է զինքն ստեղծողին, զոր և կրնայ իւրացնել՝ յաղթելով մեղքին, իր մէջն ընդունելու

համար աստուածային պատկերը: Այսպէս է ահա, իր կեանքին միութեանը մէջ, այս էակը, թէ՛ աշխարհի նման զինքը շրջապատողներուն և թէ՛ աշխարհի գերիվերոյ անոնցմէ, որ այս կրկնակ նկարագիրը առնոց առեղծուած մը թուեցաւ իր հրապարակային գործունէութեան առաջին իսկ վայրկեանէն: Ժ. Պ.

ԿՐՕՆՔԻ ԻՍԱՍԱՍՏԻՐՈՒԹԻՒՆՆԸ

Դ. ՏԵԼԵՐԱԿԱՆ ԿՐՕՆՔ

Ինչպէս որ ցեղային կրօնքները ազգային հանգամանք ստացան, այդպէս ալ ազգայինները — անշուշտ անոնք որ ունենին պէտք եղած տարրերը — տիեզերական հանգամանք ստացան: Ազգային կրօնքի մէջ պետական շահն ու շարժառիթներն էին մղիչ ոյժերը, ու պետութեան գլուխը զըտնուող անձը յաճախ իր վրայ կը միացնէր նաև կրօնապետի տիտղոսը: Այն պայմաններու տակ կրօնքը կը ներկայանար իբրեւ ընկերային հաստատատիպ (stereotype) հաստած մը, որ իւրաքանչիւր անհատի հոգեկան պահանջներուն գոհացում տալն աւելի անոր վրայ կը ճնշէր իբրեւ պարտաւորութիւն: Անհատին ունեցած անձնական ըմբռնումները չէին կրնար իրենք զիրենք լսելի ընել. այդպիսի յանդուգն քայլ մը առնող՝ իբրեւ մոլորեցուցիչ երկտասարգութեան՝ բաժակ մը մոլելիսինդի կ'արժանանար. դարձեալ, հոգ չէր թէ պաշտամանց մասնակցողները կը հաւատային թէ ոչ, բաւական էր որ չօցտէին հասարակաց կրօնքէն ու չզայրացնէին պետական աստուածը կամ աստուածները:

Ամբոխին կոյր համոզման եւ պետութեան սպառնալիքին դէմ ընդվզող նկարագիրներ չէին կրնար լսել, սակայն, իրենց գիտակից ես—ին ու խղճին թելադրութենէն մղուած: Անոնք տեսնելով Գերագոյն Զօրութեան պաշտամունքը բնութեական եւ բնական երեւոյթներով փոխանակուած, կրօնքի ազնուացուցիչ տարրերը ծանծաղ ըմբռնումներու վերածուած, ծէսերն ու արարողութիւնները անբարոյիկ սովորութիւններով լի, եսասիրական և աշխարհական զգացումներ բոյն դրած մարդոց սրտին մէջ, ասպարէզ կ'իջնէին իրենց պաշտօնին նուիր-